

KÖLTŐ ÉS DIPLOMATA – PETKI JÁNOS (1672? – 1612)

Ács Pál

Unitárius székely költő, politikussal. További pályafutása során ez az idegenkedés csak erősödött. Báthory András meggyilkolását követően Petki Vitéz Mihály ellen szervezkedett Báthory Zsigmond ismételt visszahívása érdekében. A harmadszor is uralomra jutó fejedelem kincstárnokká, udvarhelyszéki királybíróvá nevezte ki, és Lengyelországba, illetve Prágába küldte követségbe III. Zsigmond lengyel királyhoz és II. Rudolf császárhoz. Bocskai Istvánnal együtt a Habsburg-érdekek következetes erdélyi képviselői közé tartozott, 1603-ban ismét követségbe küldték Prágába. A Bocskai-felkelés kitörése után, 1605 januárjától ő is csatlakozott a lázadókhöz, és rövidesen a székelyek generálisa lett. Szorosan együttműködött a Bocskai udvarában tevékenykedő értelmiségi barátaival, Káthay Mihállyal és másokkal. Később levelezésben állt Balassi Bálint testvérével, Ferencsel is. Petki az 1590-es évektől aktív szerepet játszott Erdély politikai életében. Előbb Báthory Boldizsár udvarában szolgált, később Báthory Zsigmond mellett működött, alighanem ott volt a mezőkeresztesi csatában is. Báthory Zsigmond lemondása után Mária Krisztierna fejedelemasszony udvartartásához tartozott. A fejedelem első visszatérésekor ismét hűségére állt. Részt vett Vitéz Mihály (II. Mihály; Mihai Viteazul) havasalföldi fejedelem és Báthory András bíboros, erdélyi fejedelem sellenberki csatájában 1599. október 28-án. A székelyek ekkor Mihály vajda mellett harcoltak, Petki tehát székely honfitársai ellen fogott fegyvert, s körükben meglehetősen ellenszenvet vívott ki

és fokozatosan háttérbe szorult. 1611-ben részt vett Forgách Zsigmond Báthory Gábor megbuktatását célzó, sikertelen vállalkozásában. Ezután már csak a Báthory ellen lázadó szászok között talált menedéket. A brassói szászok főbírájának, Michael Weissnek – akivel régtől fogva jó kapcsolatot ápolt – a védőszárnyai alá húzódott; Brassó elestét már nem élte meg. Szülőhelyén, Dersen temették el, kibetűzhetetlen pelikános sírkövét Orbán Balázs még azonosíthatónak vélte.

Legfontosabb munkája egy 166 strófányi, sztoikus szellemű, fiktív vetélkedés (*certamen*). A *Virtusnak és Voluptasnak egymással való vetélkedések* című költemény 1610-ben jelent meg Kolozsvárott a Helta nyomda egyik kései kiadványaként. A vers forrása az 1. században élt római költő, Silius Italicus *Punica* című eposzának mitológiai témájú betétmeséje (XV, 18–128), amely Herkulesnek a megszemélyesített Erény és Gyönyör közti sorsválasztását beszéli el. A hőst két asszony, Virtus és Voluptas igyekszik a maga útjára csábítani. Az Erény hosszú és nehéz utat ígér, melynek dicsőség a célja, a Gyönyör viszont könnyű és fáradságtól mentes utazásra hív, amelynek végpontja a feledés. Herkules az Erény útját választja. A példázat a Platón dialógusából ismert szofista, Prodikosz elveszett *Hórai* (Órák) című művéből való, amelynek eme részletét Xenophón mentette meg a feledéstől azzal, hogy idézte. A „Herkules a válaszüton” toposz Petrarcától fogva Albrecht Düreren, id. Lucas Cranachon, Lorenzo Lottón át Anni-

bale Carracciig és Georg Friedrich Händel oratóriumáig (*The Choice of Hercules*, HWV 69), valamint Johann Sebastian Bach *Hercules auf dem Scheideweg* című kantatájáig (BWV 213) az európai irodalom, képzőművészet és zene számos alkotásának kínált alapötletet. A moralizáló parabola elsősorban annak köszönhető népszerűségét, hogy – keresztény interpretáció által – jól illeszkedett Krisztusnak a keskeny és széles útról szóló példabeszédéhez (Mt 7,13–14). Egyes reneszánsz kori értelmezések szerint a Virtus választása nemcsak vallásos gesztus lehetett, hanem egyúttal kaput nyitott a művészi alkotótevékenység felé. Petki jól gördülő versekben közvetíti a *Punica* szövegét, Plutarkhoszból vett példák-
kal és saját leleményű magyarázatokkal egészítve ki azt. Az erdélyi nemesifjakat, akiknek a költeményt ajánlja, óva inti a tizenöt éves háborút követő békekészen állástól.

Petki *Játszik az szerencse* kezdetű költeményét a Balassa-kódex azon részében olvashatjuk, ahová Balassi Bálint és Rimay versei után „mostani poéták”, vagyis 1610 körül működő szerzők verseit másolták. A kódexrész egy művelt, irodalomkedvelő férfitől származó bevezetéssel indul, ezt követi Petki akrosztichonnal jelzett verse, majd két másik költemény. Valószínű, hogy nemcsak a sztoikus szerencse-toposzt ügyesen feldolgozó éneket, hanem a következő kettőt is ő írta. Erős érvek szólnak amellett is, hogy a Balassa-kódex végső szerkezetének kialakítóját a kétségkívül Rimay János köréhez tartozó Petkiben lássuk. Szintén Petkinek tulajdonítható a Fanchali Jób-kódex egyik névtelen alkotása, a *Sötét ködből alég tisztult vala szép hajnal kezdetű vers*, a Balassi utáni szerelmi költészet egyik legszebb darabja. A vers kolofonja szerint

az éneket 1603-ban Prágában szerzték, és Petki akkor éppen ott tartózkodott. A lírai alapötlet egy szimbolikus csalogánnyal kapcsolatos: a költő „az ködös dérből” látja előtűnni fülemüléjét. A „madárka” a lírai dialógusban egyre inkább engedni látszik a költő udvarlásának, ám – lévén csalogány – a szabadságot szereti, lépre csalni nem hagyja magát, s mivel „csak szép nyárra, új harmatra” hagyta szavát, ezért kedvét s szerelmét az énekesnél marasztva nagy csattogással tovarepül. A vers az európai szerelmi költészet populáris alaprétégéhez tartozó műfaji hagyományokból táplálkozik, egyszersmind a „madárüzenetre” épülő folklóralkotások alaptípusa. Petki egy istenes éneke (*Igaz Felség, egyedül Úr...*) az unitárius énekeskönyvben maradt fenn.